

TOPIARIUS
STUDIA KRAJOBRAZOWE

Tom 1/2016

WYDAWCA:

Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Biologiczno-Rolniczy, Zakład Architektury Krajobrazu
ul. Ćwiklińskiej 1A, 35-601 Rzeszów
serwis internetowy czasopisma: www.topiarius.ur.edu.pl
kontakt: topiarius.redakcja@ur.edu.pl

REDAKTOR NACZELNY:

dr hab. inż. arch. Piotr Patoczka, prof. UR

REDAKCJA:

dr inż. arch. kraj. Agata Gajdek, dr Piotr Kołodziejczyk, dr inż. arch. Anna Sołtysik, dr inż. arch. kraj. Marta Pisarek, mgr inż. arch. kraj. Agnieszka Wójcik

RADA NAUKOWA:

prof. dr hab. inż. arch. Aleksander Böhm, prof. dr hab. inż. arch. Andrzej Kadłuczka, dr hab. inż. Zbigniew Czerniakowski, dr hab. inż. arch. Mykoła Bewz, dr hab. inż. arch. Piotr Patoczka

RECENZENCI TOMU:

prof. dr hab. arch. Aleksander Böhm, dr hab. inż. Zbigniew Czerniakowski, prof. UR, dr hab. inż. Beata Gawryszewska, dr hab. art. rzeźb. Jerzy Grygorczuk, prof. dr hab. Krzysztof Młynarczyk, dr hab. inż. arch. Irena Niedźwiecka-Filipiak, dr hab. Krystyna Pudelska, prof. nadzw., dr hab. Barbara Szulczewska, prof. SGGW, prof. dr hab. inż. arch. Adam Szymski, prof. dr hab. Czesława Trąba, dr hab. Ewa Trzaskowska, KUL, dr hab. Piotr Urbański, prof. nadzw., prof. dr hab. inż. Kazimierz Wiech, dr hab. inż. arch. Agata Zachariasz, prof. PK

KOREKTA:

Ryszard Żelazny

TŁUMACZENIA STRESZCZEŃ:

autorzy tekstów

SKŁAD I PROJEKT OKŁADKI:

Anna Sołtysik, na okładce wykorzystano rysunek Piotra Patoczki

Czasopismo TOPIARIUS. Studia Krajobrazowe to recenzowane czasopismo naukowe, którego podstawową wersją jest wersja papierowa.

Wszelkie prawa zastrzeżone. Czasopismo, ani żaden jego fragment, nie może być drukowane ani reprodukowane bez pisemnej zgody wydawcy.

All rights reserved. No part of this publication may be printed or reproduced without permission in writing from the publisher.

ISSN 2449-9595 ISBN 978-83-63359-18-8

WYDAWCA WYKONAWCZY:

Wydawnictwo AMELIA Aneta Siewiorek
ul. dr J. Tkaczowa 186, 36-040 Boguchwała
tel. 17 853 40 23, tel. komórkowy 600 232 402
www.wydawnictwoamelia.pl
<http://wydawnictwoamelia.pl/sklep/>
e-mail: wydawnictwoamelia@go2.pl

Uniwersytet Rzeszowski
Wydział Biologiczno-Rolniczy
Zakład Architektury Krajobrazu

TOPIARIUS

STUDIA KRAJOBRAZOWE

Wydanie monograficzne

Tom 1

KRAJOBRAZ POLSKI. CUDZE CHWALICIE
Ochrona i kształtowanie rodzimego krajobrazu

Rzeszów 2016

SPIS TREŚCI

Piotr Patoczka <i>Od redakcji</i>	7
--------------------------------------	---

KRAJOBRAZ – ASPEKTY TEORETYCZNE

Beata J. Gawryszewska <i>Ginący krajobraz miejski. Przemiany struktury i funkcji zieleni miejskiej w XX i XXI wieku</i>	11
--	----

Anna Górka <i>Edukacja krajobrazowa dla ruralistyki</i>	25
--	----

Jerzy Potyrała, Tomasz Malczyk, Izabela Iwancewicz <i>Walidacja metody oznaczenia roli średniowiecznych fortyfikacji w aspekcie ochrony i kształtowania krajobrazu</i>	34
---	----

Krzysztof M. Rostański <i>Modelowanie heurystyczne naturalistycznych założeń zieleni</i>	54
---	----

Magdalena Wilkosz-Mamcarczyk <i>Procesy rewitalizacyjne i ich wpływ na jakość krajobrazu miejskiego</i>	64
--	----

KRAJOBRAZ KULTUROWY I JEGO TOŻSAMOŚĆ

Krzysztof Gawroński, Michał Uruszczak <i>Współczesne aspekty ochrony krajobrazu Górnego Śląska</i>	75
---	----

Katarzyna Kałużny, Ewa Hanus-Fajerska <i>Ogrody gospodarstw agroturystycznych szansą na zachowanie tradycyjnych ogrodów wiejskich</i>	87
--	----

Daniel Mikulski, Elżbieta Raszeja, Gabriela Klause <i>Ze studiów nad tożsamością miejsca. Problem kontynuacji formy dworu w krajobrazie wielkopolskiej wsi na obszarze ziemi średzkiej</i>	97
---	----

Paweł Nowak <i>Krajobraz kulturowy – aktywna ochrona przez wartościowanie</i>	115
--	-----

Karolina Porada <i>Kopce w krajobrazie Krakowa i okolic</i>	121
Elżbieta Raszeja, Agnieszka Skóra <i>Relacje między ekspozycją a tłem krajobrazowym w muzeach na wolnym powietrzu na przykładzie Wielkopolskiego Parku Etnograficznego</i>	131
Magdalena Rzeszotarska-Pałka <i>Tożsamość krajobrazu wsi Pomorza Zachodniego</i>	149
PROBLEMATYKA PLANOWANIA KRAJOBRAZU	
Agata Ćwik, Bernadetta Ortyl <i>Rozproszona zabudowa w górach – utracone krajobrazy?</i>	165
Maria Dankowska, Marek Koter, Małgorzata Saciuk, Aneta Tomczak <i>Czytelność dawnych układów ruralistycznych w planie współczesnego miasta na przykładzie Łodzi</i>	176
Wiesława Gadomska <i>Krajobrazowe konsekwencje rozwoju turystycznej bazy noclegowej w obszarze Krainy Wielkich Jezior Mazurskich</i>	193
Michał Uruszczak <i>Prognozy programu odnowy wsi jako część polityki regionalnej</i>	205
Barbara Wycichowska <i>Progresywna rewitalizacja krajobrazu miasta Łodzi</i>	216
WSPÓŁCZESNE PRZEKSZTAŁCENIA KRAJOBRAZU	
Bożena Łukasik <i>Kompozycje i zróżnicowanie form roślinnych na poznańskich placach miejskich</i>	235
Maciej Żołnierczuk, Beata Fornal-Pieniak, Ewa Rykała <i>Polski krajobraz „niskiej zieleni przydrożnej”</i>	248
Ewa Anna Rykała, Maciej Żołnierczuk <i>Przekształcenia tkanki roślinnej w krajobrazie miasta na przykładach placów rynkowych Mazowsza</i>	258

ASPEKTY PROJEKTOWANIA KRAJOBRAZU

- Magdalena Jaroniec, Michał Krzyżaniak, Dariusz Świerk, Piotr Urbański,
Miłosz Walerzak
*Problemy rewaloryzacji historycznych założeń ogrodowych, na przykładzie
konceptji zagospodarowania zabytkowego parku w Gorzynie* 273
- Grażyna Łaska, Katarzyna Urban
*Projekt koncepcyjny urzędzenia parku botanicznego
w śródmieściu Białegostoku* 289
- Anna Podolska, Ewa Trawińska
*Mała architektura z regionalnym akcentem we współczesnych rozwiązaniach
zagospodarowania terenu na przykładzie wsi Glinka w woj. śląskim* 304
- Miłosz Zieliński
*Odrębność i tożsamość przestrzeni publicznej jako wartość
dla lokalnej społeczności* 317

**KRAJOBRAZOWE KONSEKWENCJE ROZWOJU TURYSTYCZNEJ BAZY
NOCLEGOWEJ W OBSZARZE KRAINY WIELKICH JEZIOR MAZURSKICH**
LANDSCAPE CONSEQUENCES OF THE DEVELOPMENT OF ACCOMODATION
FACILITIES FOR TOURISTS IN THE AREA OF THE GREAT MASURIAN LAKES

Wiesława Gadomska
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Katedra Architektury Krajobrazu
wiga@uwm.edu.pl

Województwo warmińsko-mazurskie jest jednym z najatrakcyjniejszych regionów turystycznych kraju. Jego potencjał tworzą unikatowe walory krajobrazowe wynikające z wysokiej lesistości, jeziorności oraz zróżnicowanego ukształtowania terenu. Za swoisty fenomen, wykraczający poza skalę województwa i kraju należy uznać Krainę Wielkich Jezior Mazurskich.

Celem pracy jest wykazanie powiązań między rozwojem turystyki a kształtowaniem krajobrazu kulturowego regionu, określenie skali zagadnienia, wskazanie obszarów problemowych w prowadzonej polityce przestrzennej gmin regionu oraz poszukiwanie racjonalnych alternatyw rozwoju bazy noclegowej.

Badania wskazują na niedostrzeżenie kontekstu krajobrazowego w procesach inwestycyjnych. Rozwój turystycznej bazy noclegowej w obszarze Krainy Wielkich Jezior Mazurskich jest czynnikiem silnej antropopresji oddziaływującej na cenny krajobraz kulturowy regionu.

Słowa kluczowe: turystyczna baza noclegowa, ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego, Kraina Wielkich Jezior Mazurskich

The Warmia and Mazury Province is one of the most attractive tourist regions in the country. Its potential consists of unique landscape assets resulting from the high rate of forestation, the great number of lakes, and the diversified lie of the land. The Land of the Great Masurian Lakes is a unique phenomenon which exceeds the scale of the province and the country.

The objective of the thesis is to show connections between the promotion of tourism and the development of the cultural landscape of the region, to determine the scale of the issue, and to indicate problematic areas in the spatial policy pursued by the communes in the region, as well as to search for rational alternatives for the development of accommodation facilities for tourists.

Studies indicate that the landscape context is overlooked in investment processes. The development of accommodation facilities for tourists in the

Land of the Great Masurian Lakes is a factor of strong anthropopressure exerting an impact on the valuable cultural landscape of the region.

Keywords: accommodation facilities for tourists, protection and development of cultural landscape, Great Masurian Lakes

Wstęp

Województwo warmińsko-mazurskie jest jednym z najatrakcyjniejszych regionów turystycznych kraju. Jego potencjał tworzą między innymi unikatowe walory krajobrazowe wynikające przede wszystkim z wysokiej lesistości, jeziorności oraz zróżnicowanego ukształtowania terenu (*Turystyka w województwie...* 2012). Za swoisty fenomen, wykraczający poza skalę województwa i kraju należy uznać Krainę Wielkich Jezior Mazurskich. Utworzony w XIX wieku szlak żeglowny (Wawrzyński 2014) tworzy swoistą sekwencję makro-wnętrz krajobrazowych (Bogdanowski i in. 1979) o unikatowych warunkach percepcji oraz zróżnicowanych, zmiennych proporcjach elementów naturalnych i kulturowych¹.

Krajobraz kulturowy Mazur od wieków kształtował się między innymi w wyniku aktywności gospodarczej lokalnej społeczności. Charakterystyczne ślady w krajobrazie regionu pozostawiła działalność rolnicza, rybołówstwo, żegluga oraz przemysł (Kujawski 2007, 2008, 2010). Krajobraz ten można współcześnie odczytywać jako syntezę niezwykle, unikatowych walorów naturalnych oraz materialnych śladów ludzkiej działalności prowadzonej w lokalnej skali i tradycji. Od dziesięcioleci jednym z aktywnych czynników stymulujących rozwój regionu staje się turystyka², rozwijająca się przy równoczesnej tendencji zamierania dotychczasowych, tradycyjnych dziedzin gospodarki.

Rozwój turystyki w Krainie Wielkich Jezior Mazurskich jest zagadnieniem wieloaspektowym. Jednym z nich jest, niezwykle istotny dla regionu, kontekst krajobrazowy. Problematyka dotyczy zarówno terenów zurbanizowanych – miast położonych nad brzegami jezior mazurskich o wysokich walorach ekspozycyjnych, jak i terenów otwartych, wśród których, często w najatrakcyjniejszych krajobrazowo miejscach powstają inwestycje związane z działalnością turystyczną.

Zauważalną tendencją rozwoju bazy noclegowej jest inwestowanie w obiekty o coraz wyższym standardzie funkcjonalnym, charakteryzujące się jednocześnie wyższymi wskaźnikami parametryzującymi obiekt budowlany (powierzchnia zabudowy, liczba kondygnacji, kubatura obiektu). Problematykę umiejscowienia wpisania nowotworzonej, dużej kubatury w cenny kontekst krajobrazowy warto rozpatrywać w aspekcie relacji widokowych odczytywanych z perspektywy szlaku żeglownego Wielkich Jezior Mazurskich. Tworzy on specyficzny element ekspozycji krajobrazowej czynnej – długie osie widokowe, otwarte

¹ Protoplastą stworzenia połączeń między jeziorami mazurskimi był już wielki mistrz Zakonu Krzyżackiego Winrich von Kniprode. W 1379 roku odbył trudną i uciążliwą podróż łodzią, którą rozpoczął w Węgorzewie, skąd przez jeziora Mamry i Niegocin dotarł do Rynu, następnie do Pisz i rzekami: Piszą, Narwią i Nysą do Malborka. Jednak koncepcja ta z różnych powodów (trwających wojen, procesów osiedleńczych) nie znalazła poparcia u jego następców (Kuczkowski 1993). Do pomysłu wrócono w drugiej połowie XVII wieku. Mapy jezior i plany budowy kanałów mazurskich opracował w 1674 roku Józef Naronowicz-Naroński – matematyk, kartograf, geodeta i inżynier (Oracki 1984). Od 1663 roku w pracy pomagał mu syn Jan Józef i Samuel Suchodolec-Suchodolski, a od 1672 Andrzej Woynowski (Oracki 1988).

² Turystyka wskazywana jest jako jeden z głównych filarów rozwoju województwa warmińsko-mazurskiego. Uznana została za wiodącą dziedzinę gospodarki Warmii i Mazur (*Strategia Rozwoju Turystyki województwa warmińsko-mazurskiego, 2010*).

przedpola ekspozycji, rozległe kąty obserwacji i widoku (Böhm 2006) znacznie poszerzają zasięg krajobrazowego oddziaływania zrealizowanego obiektu.

Charakterystyczne, często negatywne zjawiska przestrzenne i krajobrazowe towarzyszące rozwojowi bazy turystycznej pozostają w ścisłym związku ze stanem planowania przestrzennego w gminach badanego regionu (Gadomska 2011). Od lat pozostaje on na niskim poziomie, w niewielkim stopniu gwarantując zachowanie minimum ład i jakości przestrzeni krajobrazowej.

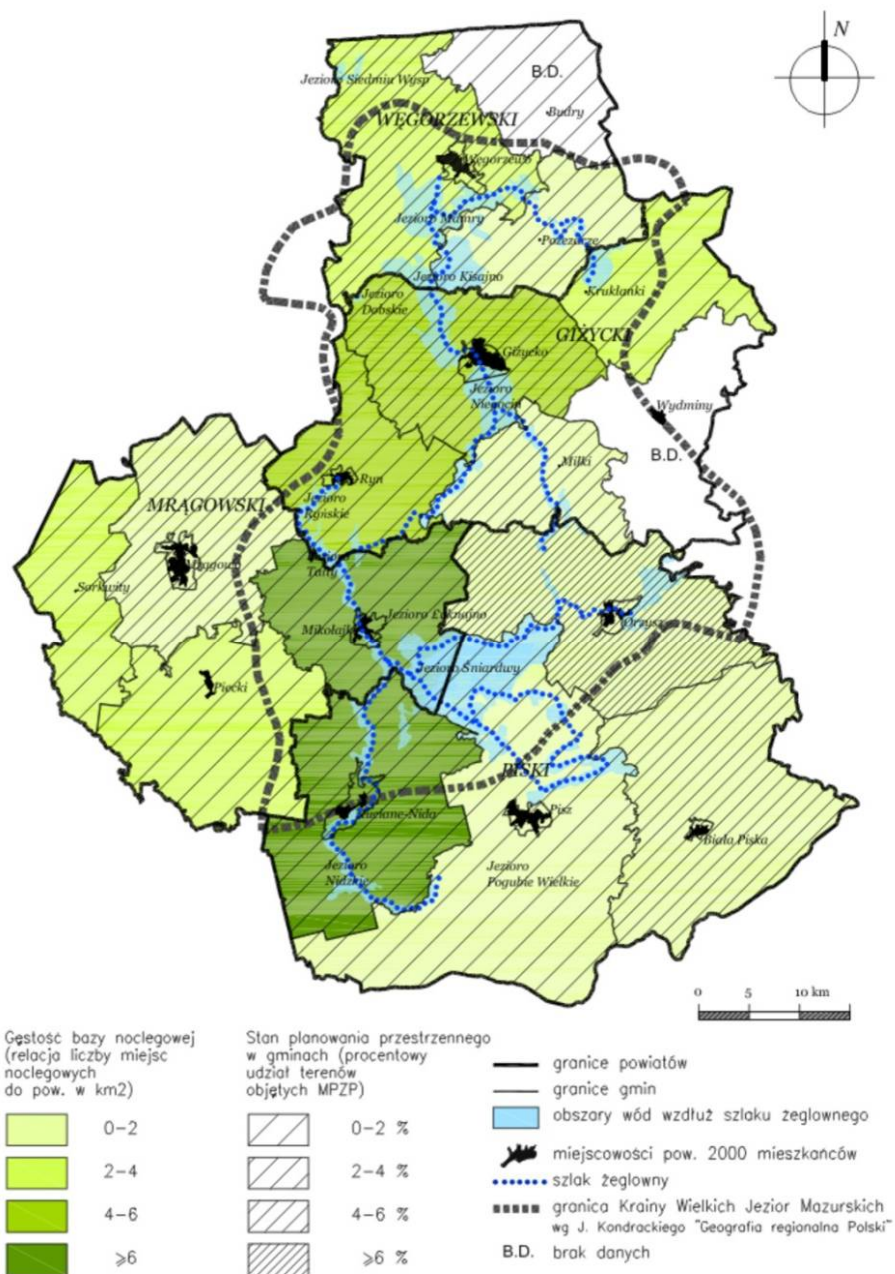
Równoległe z przekształcaniem krajobrazu Krainy Wielkich Jezior Mazurskich, związanym z rozwojem turystyki, następuje swoista entropia cennego, kulturowego dziedzictwa regionu. Obiekty związane z jego historią i tradycją, po wygaśnięciu pierwotnych funkcji, stanowią ciekawą alternatywę dla rozwoju bazy noclegowej. Rewitalizacja niezagospodarowanych, niszczących budynków: pałacowych, przemysłowych czy gospodarczych, z krajobrazowego punktu widzenia jest procesem korzystnym – zachowuje artefakty dawnego krajobrazu kulturowego i jednocześnie minimalizuje ingerencję w krajobraz wywołaną realizacją nowych obiektów turystycznych.

Celem pracy jest zwrócenie uwagi na skutki krajobrazowe jakie wywołuje rozwój turystycznej bazy noclegowej w unikatowym regionie Krainy Wielkich Jezior Mazurskich. Wnioski wynikające z badanego problemu powinny być uwzględnione przez władze samorządu terytorialnego w procesie planowania rozwoju poszczególnych gmin, oraz przede wszystkim w dokumentach strategiczno-planistycznych o nadrzędnym zasięgu regionalnym (plany wojewódzkie, strategie rozwoju turystyki itp.). W szerszym ujęciu poruszana problematyka wpisuje się w ramy dyskursu dotyczącego jakości „przestrzeni życia Polaków” (Mizgajski, Łowicki 2014) w zakresie zarządzania jakością przestrzeni oraz ochrony zasobów krajobrazowych kraju.

Metodyka pracy

W prezentowanej pracy, na tle danych statystycznych charakteryzujących rozwój turystycznych obiektów zbiorowego zakwaterowania, przeanalizowano skalę działań inwestycyjnych oraz tendencje rozwoju turystycznej bazy noclegowej w powiatach i gminach badanego regionu. W oparciu o dane statystyczne uzupełnione informacjami uzyskanymi w poszczególnych starostwach powiatowych określono wagę i kierunek rozwoju infrastruktury turystycznej jako czynnika antropopresji w krajobrazie Krainy Wielkich Jezior Mazurskich. Następnie przeanalizowano stan planowania przestrzennego w poszczególnych gminach oraz wiążącą się z nim problematykę uwarunkowań administracyjnych mających wpływ na kształtowanie nowych obiektów turystycznych. Bazując na obserwacjach terenowych oraz materiałach kartograficznych przedstawiono symptomatyczne skutki krajobrazowe lokalizacji nowopowstałych obiektów turystycznych w charakterystycznych lokalizacjach szlaku Wielkich Jezior Mazurskich. W dalszym toku pracy poruszono zagadnienie alternatywnego rozwoju turystycznej bazy noclegowej w oparciu o istniejące zasoby kulturowe regionu. W zakończeniu przedstawiono wnioski podsumowujące problematykę rozwoju bazy noclegowej w krajobrazie Krainy Wielkich Jezior Mazurskich.

Zasięg terytorialny, struktura administracyjna badanego obszaru

Ryc. 1.
Gęstość bazy noclegowej oraz stan planowania przestrzennego w badanym obszarze (opr. W. Gadońska)

Zasięg terytorialny pracy dotyczy Krainy Wielkich Jezior Mazurskich, której powierzchnia wynosi około 1730 km.³ Obszar objęty granicami geograficznymi Krainy położony jest na terenie powiatów: węgorzewskiego, giżyckiego, piskiego i mrągowskiego. W granicach administracyjnych powyższych powiatów znajduje się 16 gmin o łącznej powierzchni 462,4 tys. ha. Ze względu na specyfikę poruszanej problematyki, mającej charakter transgraniczny w stosunku zarówno do granic geograficznych, jak i administracyjnych, zasięgiem badań objęto obszar gmin leżących w granicach powiatów zawierających granicę Krainy Wielkich Jezior Mazurskich (Ryc. 1.).

Turystyka w województwie warmińsko-mazurskim

Rozwój turystyki w województwie warmińsko-mazurskim w wymiarze inwestycyjnym ma charakter progresywny. W latach 2005 -2011 nastąpił wzrost liczby obiektów zbiorowego zakwaterowania o 9,3 % (*Turystyka w województwie...* 2012). W roku 2011 bazę noclegową województwa stanowiło 386 obiektów, w tym 232 obiektów całorocznych – w skali ogólnopolskiej stanowi to ósmą pozycję. Rozpatrując liczbę obiektów zbiorowego zakwaterowania w odniesieniu do powierzchni województwa (wskaźnik gęstości bazy noclegowej) (*Turystyka w 2012 r.* 2013) Warmia i Mazury zajmują 11 miejsce.

Rozwój turystycznej bazy noclegowej w badanym regionie jako czynnik antropopresji

Na tle danych statystycznych charakteryzujących skalę działalności inwestycyjnej w województwie warmińsko-mazurskim, obiekty tworzące podgrupę „Hotele i budynki zakwaterowania turystycznego” stanowią zauważalną pozycję w dziale budynków oddanych do użytkowania w latach 2000 – 2011, zarówno pod względem ich liczby, jak i przypisywanej im kubatury (*Rocznik Statystyczny...* 2012). Skalę zjawiska potwierdzają dane źródłowe uzyskane w starostwach powiatowych badanego regionu.⁴

Tab. 1. Aktywność inwestycyjna w powiatach badanego obszaru (oprac. W. Gadomska na podstawie danych uzyskanych ze starostw powiatowych - kwiecień-maj 2014)

Nazwa powiatu	Wydane pozwolenia na budowę w latach 2005-2013/w tym hotele i budynki zakwaterowania turystycznego (1211 i 1212)*
węgorzewski	2018/33
giżycki	5037/35
mrągowski	4200/162
piski	3437/12

* wg Polskiej Klasyfikacji Obiektów Budowlanych.

³ Kraina Wielkich Jezior Mazurskich jest jednym z siedmiu mezoregionów makroregionu Pojezierza Mazurskiego i stanowi jego środkową część. Od zachodu graniczy z Pojezierzem Mrągowskim, od wschodu z Pojezierzem Elckim. Granicę północną tworzy Kraina Węgorapy, a południową Równina Mazurska (Kondracki 2000: 109-113).

⁴ Starostwa powiatowe przekazały dane o liczbie wszystkich wydanych decyzji o pozwoleniu na budowę w poszczególnych gminach w latach 2005-2013, w tym liczbę wydanych decyzji o pozwoleniu na budowę obiektów związanych z działalnością turystyczno-rekreacyjną w oparciu o *Polską Klasyfikację Obiektów Budowlanych*.

W ujęciu tabelarycznym przedstawiono liczbę wydanych decyzji administracyjnych o pozwoleniu na budowę dla „hotelu i budynków zakwaterowania turystycznego” oraz „pozostałych budynków zakwaterowania turystycznego” w latach 2005-2013, na tle całkowitej liczby udzielonych pozwoleń w badanym obszarze (tab. 1).

Przedstawione dane charakteryzują wagę problemu w ujęciu statystycznym, w ocenie kierunków realnej presji związanej z rozwojem bazy noclegowej na krajobraz Krainy Wielkich Jezior Mazurskich warto przeanalizować relację liczby miejsc noclegowych powstałych w poszczególnych gminach badanego regionu do ich powierzchni. Wskaźnik gęstości bazy noclegowej (*Turystyka w 2012*, 2013) kształtuje się w badanym regionie nierównomiernie, z wyraźnym zintensyfikowaniem w gminach tworzących bezpośrednie otoczenie głównego szlaku Wielkich Jezior Mazurskich (Ryc. 1). Tereny najatrakcyjniejsze turystycznie i jednocześnie najcenniejsze krajobrazowo są obszarem najsilniejszej presji inwestycyjnej.

Tendencje rozwoju turystycznej bazy noclegowej – konsekwencje przestrzenne

Dane statystyczne (*Rocznik Statystyczny Województwa Warmińsko-Mazurskiego*, 2012), potwierdzone obserwacjami terenowymi prowadzonymi w badanym regionie⁵, pozwalają określić tendencję kształtowania się turystycznej bazy noclegowej w długofalowym okresie (lata 1990-2012). W podstawowym zakresie jest ona zbieżna z tendencjami ogólnopolskimi (*Turystyka w 2012*, 2013) i ma następującą charakterystykę:

- wyraźny, stały wzrost liczby obiektów hotelowych (zdecydowana tendencja wzrostowa po roku 2000);
- słaby wzrost liczby pensjonatów (wyraźne załamanie tendencji po roku 2000);
- zdecydowany spadek liczby schronisk, schronisk młodzieżowych, ośrodków wczasowych (zdecydowana tendencja spadkowa po roku 2000);
- stała, niska liczba obiektów hostelowych (forma obiektu noclegowego pojawiająca się po roku 2000).

Wniosek ogólny wynikający z zarysowanej tendencji wskazuje, iż w wyniku rozwoju bazy noclegowej po 2000 roku dominującą formą zabudowy stają się obiekty o dużej formie przestrzennej i w konsekwencji dużej skali oddziaływania krajobrazowego, wypierając z badanej przestrzeni obiekty o skali średniej i małej. Tendencji dominowania zabudowy hotelowej w krajobrazie towarzyszy podnoszenie standardu jej usług – w roku 2011 w strukturze obiektów hotelowych obiekty trzygwiazdkowe stanowiły ponad 44 %, natomiast dwugwiazdkowe 33% (*Turystyka w województwie... 2012*). „*Wymagania co do wyposażenia oraz zakresu świadczonych usług, w tym usług gastronomicznych, dla hoteli i moteli*” (Rozporządzenie Ministra Sportu i Turystyki z dnia 16 listopada 2011 r...), kategoryzując obiekty w skali pięciogwiazdkowej określają warunki dotyczące elementów zagospodarowania terenu (dojście, dojazd, zieleni, strefa parkowania itp.) oraz wymagania bezpośrednio dotyczące lokalizowanego obiektu (program funkcjonalno-użytkowy w zakresie funkcji podstawowych i uzupełniających, techniczne wyposażenie obiektu itp.). Warunki te bezpośrednio implikują podstawowe parametry obiektu (pow. zabudowy, pow. całkowita, kubatura itp.) (Korzeniowski 2008) mające bezpośredni wpływ na jego skalę, a tym samym podstawowe relacje z otaczającym krajobrazem. A priori można przyjąć wniosek, iż skala problemu związanego z umiejętnym wpisaniem obiektu w kontekst krajobrazowy rośnie wraz z jego wielkością implikowaną wyższym standardem oraz kategorią, co w żaden sposób nie postępuje problematyki krajobrazowej inwestycji o skali średniej i małej.

⁵ Autorka artykułu obserwuje zmiany w krajobrazie Krainy Wielkich Jezior Mazurskich od 1990 roku.

Rozwój turystycznej bazy noclegowej a stan planowania przestrzennego w badanych gminach, uwarunkowania formalne nowych inwestycji

Problematykę rozwoju funkcji turystycznej w badanym regionie należy równolegle rozpatrywać w odniesieniu do stanu planowania przestrzennego w jego obszarze, który od lat pozostaje na niskim poziomie (Gadomska, 2011). Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu...) określając „zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej uwzględnia, w sposób pryncypialny „wymagania ładu przestrzennego, w tym urbanistyki i architektury” oraz „walory architektoniczne i krajobrazowe”. Niskiemu stopniowi pokrycia badanego terenu zapisami miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego⁶ towarzyszy progresywna tendencja rozwoju działalności inwestycyjnej, w tym rozwoju turystycznej bazy noclegowej. Warto przeanalizować zestawienie wskaźnika gęstości bazy noclegowej ze wskaźnikiem pokrycia terenu miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego dla gmin obejmujących Krainę Wielkich Jezior Mazurskich (Ryc. 1). Wnioski z przytoczonego zestawienia wyraźnie zarysowują swoistą dychotomię zjawiska: nieproporcjonalnie intensywnemu rozwojowi bazy noclegowej (średnia krajowa gęstości bazy noclegowej wynosi 2,2) (Turystyka w 2012 2013) w gminach tworzących bezpośrednie otoczenie Wielkich Jezior Mazurskich, towarzyszy niewspółmiernie niski stopień opracowań miejscowych planów zagospodarowania – 3,55 % (Gadomska 2011) w założeniu służących kształtowaniu i ochronie ładu przestrzennego i walorów krajobrazowych. Problem dotyczy zarówno gmin miejskich, miejsko-wiejskich oraz gmin wiejskich badanego regionu.

W obliczu niskiego stopnia pokrycia badanego obszaru zapisami miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, gminy regionu prowadzą bieżącą politykę przestrzenną w oparciu o dyskusyjne narzędzie administracyjne, jakim jest decyzja o warunkach zabudowy (Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu...) Powszechność i niepokojąca skalę zjawiska na badanym obszarze przeanalizowano w roku 2011 (Gadomska 2011). Sytuacja dotyczy również obiektów związanych z rozwojem turystyki, w tym bazy noclegowej (tab. 2 przedstawia skalę zjawiska)⁷.

Wieloaspektowe, w tym również krajobrazowe skutki takiego stanu rzeczy, były wielokrotnie poruszane w literaturze przedmiotu (Królikowski red. 2010). W kontekście lokalizowania obiektów turystycznych w szczególnie cennych, eksponowanych krajobrazowo lokalizacjach, negatywne skutki zjawiska ulegają swoistej multiplikacji. Decyzja o warunkach zabudowy, określająca lokalizację i funkcję planowanej inwestycji, ale również jej skalę i rozwiązania architektoniczne, odnosi się bezpośrednio do funkcjonującej w jej sąsiedztwie zagospodarowanej przestrzeni. Pominięciu ulega szerszy kontekst krajobrazowy (Böhm 2008) oraz ocena i waloryzacja istniejącej formy zagospodarowania. W wielu sytuacjach, praktyka administracyjna prowadzona w oparciu o decyzję o warunkach zabudowy sprzyja powstawaniu ciągłej, niemalże seryjnej zabudowy powielającej słabe rozwiązania architektoniczne, często obciążone piętnem powierzchownego regionalizmu (częste, rutynowe zapisy w treści decyzji o konieczności stosowania „stromych dachów, czerwonej dachówki, drewna i kamienia w elewacji oraz wskazanym ganku wejściowym”). W takich uwarunkowaniach formalno-prawnych, poszukiwanie wartościowych, indywidualnych rozwiązań architektonicznych (na przykład płaskie, biologicznie czynne dachy itp.) (Ta-

⁶ W kwietniu 2007 r. ukazał się Raport NIK dotyczący kształtowania polityki przestrzennej w gminach. W 64 skontrolowanych gminach stwierdzono, że udział powierzchni gmin objętych miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego na dzień 30 czerwca 2006 r. wyniósł **14,1 %**: *Raport Najwyższej Izby Kontroli o stanie planowania przestrzennego w Polsce*, [w:] Urbanista, 10, 2007: 10-18, Warszawa.

⁷ Na podstawie pisemnych informacji o wydanych decyzjach o warunkach zabudowy dla obiektów turystycznych uzyskanych z 16 urzędów gmin, leżących na terenie obszaru badań (maj-czerwiec 2014).

schen 2010), predysponowanych do złożonych i często unikatowych warunków krajobrazowych jest w praktyce projektowej niemożliwe.

Tabela 2.

Decyzje o warunkach zabudowy w granicach badanego obszaru (oprac. W. Gadomska na podstawie danych uzyskanych z urzędów gmin – kwiecień-czerwiec 2014)

Powiat	Gmina	Liczba wszystkich decyzji o warunkach zabudowy w latach 2005-2013/w tym liczba decyzji związana z działalnością turystyczno-rekreacyjną
węgorzewski	Budry	183/8
	Węgorzewo	1571/36
	Pozezdrze	509/26
giżycki	Kruklanki	393/6
	Giżycko	902/67
	Wydminy	777/30
	Miłki	320/9
	Ryn	768/94
mrągowski	Mrągowo	2053/10
	Sorkwity	615/brak danych
	Mikołajki	1067/216
	Piecki	818/97
piski	Orzysz	330/8
	Ruciane-Nida	1165/24
	Pisz	brak danych/10
	Biała-Piska	1836/124

Skutki krajobrazowe rozwoju turystycznej bazy noclegowej – szlak żeglowny jako sekwencja wewnątrz krajobrazowych

Główny szlak żeglowny Krainy Wielkich Jezior Mazurskich można interpretować jako unikatowy element ekspozycji krajobrazowej czynnej, umożliwiający odbiór sekwencji makro-wnętrz krajobrazowych, czytelnych z perspektywy wspólnej płaszczyzny lustra wody (Böhm 1998). Geomorfologiczne uwarunkowania poszczególnych jezior pozwalają odczytywać je jako wnętrza o różnorodnej charakterystyce i proporcjach, zapewniających szerokie pole obserwacji oraz dogodny kąt postrzegania (Böhm 2006). W kategoriach analizy krajobrazowej, szlak żeglowny staje się swoistą syntezą osi i ciągów widokowych stwarzających dogodne warunki percepcji krajobrazowej.

Kształtowany przez wieki krajobraz kulturowy – synteza walorów naturalnych i materialnych śladów ludzkiej aktywności, tworzy dzisiaj cenny, ale jednocześnie trudny i wymagający kontekst krajobrazowy. Tworzą go przede wszystkim: drobna, regionalna skala zabudowy terenów wiejskich oraz historycznie kształtowane sylwety nadbrzeżnych miasteczek osadzonych w zmiennym, malowniczym (lasy, tereny otwarte) tle o bogatej, zróżnicowanej hipsometrii terenu (Gadomska 2012). Nowe, turystyczne inwestycje wykorzystujące często najatrakcyjniejsze i eksponowane krajobrazowo lokalizacje, wchodzi w silną interakcję z istniejącym otoczeniem o zasięgu oddziaływania znacznie wykraczającym poza najbliższe sąsiedztwo realizowanych obiektów. W wielu przypadkach ich bryły i sylwety, w sposób chaotyczny i arbitralny wprowadzają w przestrzeń krajobrazową elementy dysharmonijne w postaci przy-

padkowych dominant wysokościowych, zamknięć osi widokowych (farwater szlaku żeglownego) oraz ekspozycji atrakcyjnych ciągów widokowych (linia brzegowa jezior).

Zasięg oddziaływania obiektu turystycznego, zdecydowanie ingerującego w przestrzeń krajobrazową, warto przeanalizować na przykładzie jednego z hoteli zlokalizowanych w granicach gminy Mikołajki (Ryc. 2) Obiekt o wysokości sześciu kondygnacji, osadzony w terenie o wysokich rzędnych wysokościowych względem poziomu wód jezior tworzących szlak żeglowny, staje się mimowolnym, eksponowanym elementem ekspozycji krajobrazowej biernej. Wielokilometrowa strefa widoczności obiektu obejmuje swoim zasięgiem znaczne fragmenty szlaku żeglownego, przebiegającego przez obszar jezior: Tałty, Śniardwy oraz jeziora Mikołajskiego (Ryc. 3).

Ryc. 2.
Przeskalowana bryła jednego z hoteli w Mikołajkach
(fot. W. Gadomska)

Ryc. 3.
Bryła hotelu jako dyszharmonijne zamknięcie osi
widokowej Jeziora Mikołajskiego (fot. W. Gadomska)

Bardziej złożone skutki, w stosunku do przedstawionego powyżej widokowego oddziaływania zrealizowanej inwestycji w otoczeniu cennego krajobrazu, może wywoływać lokalizacja obiektów turystycznych w obszarze zurbanizowanym. W przypadku miast intensywnie rozwijających funkcje turystyczne, przy jednoczesnym słabym poziomie planowania przestrzennego, negatywne skutki krajobrazowe czytelne są również z perspektywy układu urbanistycznego miasta – stającego się intensywnie eksploatowanym w sezonie turystycznym⁸ elementem ekspozycji krajobrazowej czynnej. Problem w jaskrawy sposób widoczny jest w obszarze miasta Mikołajki, które przy najwyższym w regionie wskaźniku gęstości bazy noclegowej, charakteryzuje się jednym z najniższych wskaźników pokrycia swojego obszaru opracowaniami miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Wieloletni, intensywny i w dużym stopniu chaotyczny przyrost bazy noclegowej (*Lokalny Program Rewitalizacji...* 2009) doprowadził do swoistej asymetrii rozwoju podstawowych funkcji miasta, czyniąc go dysfunkcyjnym w wielu problemowych obszarach. Złożone, negatywne skutki krajobrazowe takiego stanu rzeczy czytelne są zarówno w obrębie linii brzegowej miasta (problem komunikacji pieszej, kołowej, w tym obsługi intensywnej turystyki wodniackiej), jak i jego śródmieścia (zanik funkcji centrotwórczych, duża podatność na wahania sezonowe itp.) oraz stref peryferyjnych (marginalizacja i funkcjonalne wykluczenie) (*Lokalny Program Rewitalizacji...* 2009).

⁸ Wg danych Urzędu Miasta i Gminy oraz na podstawie opracowania Mikołajskiego Biura Informacji Turystycznej, Gminę Mikołajki odwiedza rocznie średnio 300tysięcy turystów (dane z lat 1994-2006). Liczba ta dotyczy osób, które skorzystały z minimum jednego noclegu: *Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Mikołajki na lata 2009-2015*, 2009: 73-74.

Realizowane obiekty turystyczne – zagadnienia architektoniczne i implikacje krajobrazowe

Przekrojowa analiza zrealizowanych współcześnie obiektów turystycznych skłania do krytycznej oceny ich wartości architektonicznej jako waloru współtworzącego dzisiejszy krajobraz kulturowy regionu. W czytelnej, liczebnej przewadze pozostają obiekty spełniające jedynie podstawowe założenia funkcjonalne (liczba miejsc noclegowych itp.), ignorujące w sferze formalnej głębsze odniesienia do krajobrazowego kontekstu. Podstawowe problemy związane z twórczym, lub przynajmniej poprawnym, rozwiązaniem tematu projektowego, wynikają głównie z: trudnej, wymagającej lokalizacji (atrakcyjne, dobrze wyeksponowane i czytelne w szerokim zakresie widokowym tereny), przeskalowania wielkości obiektu (presja inwestorów na intensyfikację zabudowy), powierzchownie interpretowanego regionalizmu (szablonowe zapisy decyzji o warunkach zabudowy lub miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, dotyczące dopuszczalnych form zabudowy oraz rozwiązań materiałowo-kolorystycznych).

Ryc. 4. Wierzba – Ośrodek PAN, przykład realizacji architektonicznej współtworzącej współczesny krajobraz kulturowy regionu (fot. W. Gadomska)

Ryc. 5. Wierzba – Ośrodek PAN, adaptacja regionalnej zabudowy do współczesnego układu przestrzennego (fot. W. Gadomska)

Na tle zarysowanego stanu rzeczy, należy dostrzec i podkreślić wartościowe przykłady zrealizowanej zabudowy turystycznej. Wśród nich, wieloaspektowym ujęciem problematyki, wyróżnia się zrealizowany w latach 1978-1999 Ośrodek Polskiej Akademii Nauk w Wierzbie.⁹ Kulturowy aspekt lokalizacji (Kujawski 2007) oraz jej wyjątkowa ekspozycja terenowa (Ryc. 4) stworzyły wymagające uwarunkowania projektowe. Mimo znacznej skali przedsięwzięcia, realizacja tworzona współczesnymi środkami architektonicznego wyrazu, została umiejętnie wpisana w złożony kontekst krajobrazowy współtworząc jego wysoki walor kulturowy (Kucza-Kuczyński 2012), (Ryc. 5).

⁹ Autorem projektu zespołu konferencyjno-wypoczynkowego Polskiej Akademii Nauk jest prof. zw. dr hab. inż. arch. Konrad Kucza-Kuczyński. „Centrum położone jest malowniczo na wzgórzu schodzącym z cypla półwyspu Wierzba do Jeziora Beldany. Forma budynku miała na celu optyczne zmniejszenie dużej kubatury w otaczającym ją pejzażu. Motywem wiodącym są przeszklone werandy otwarte na panoramę jeziora, operujące uwspółcześnionym wątkiem pruskiego muru, jednym z charakterystycznych dla pejzażu wsi i miasteczek Mazur” – cyt. ze strony internetowej pracowni (www.atelier2.pl).

W poszukiwaniu alternatywnych kierunków rozwoju bazy noclegowej

Strategia Rozwoju Turystyki województwa warmińsko-mazurskiego wiąże z turystyką doniosłość „wiodącej dziedziny gospodarki Warmii i Mazur generującej nowe miejsca pracy i wzrost dochodów ludności”, przy czym Kraina Wielkich Jezior Mazurskich jest „rekomendowana do rozwoju jako pieruszooplanowy produkt wizerunkowy (markowy)” (*Strategia Rozwoju Turystyki... 2010*). Należy zatem przewidywać i spodziewać się dalszego rozwoju turystycznej bazy noclegowej w badanym regionie. W kontekście zarysowanej powyżej, problematycznej oceny dotychczasowego jej kształtowania, warto poszukiwać alternatywnych kierunków jej rozwoju.

Obszar badanego regionu jest swoistym depozytariuszem cennego dziedzictwa kulturowego (Wysocki red. 2006) obejmującego swoim zasobem substancje budowlane o różnej skali i stopniu zachowania. Stanowią je, między innymi: zabudowania dawnych mazurskich gospodarstw rolnych wraz z infrastrukturą związaną z kulturą agrarną regionu (spichlerze, młyny, wiatraki), pozostałości małych i średnich zakładów przemysłowych (ceglarnie, tartaki, warsztaty szkutnicze itp.) oraz obiekty o dużej wartości historycznej i znacznej skali zabudowy – zamki i pałace (Jackiewicz-Garniec, Garniec 2001).

Adaptacja regionalnych obiektów, często wpisanych do Rejestru Zabytków jest zagadnieniem trudnym, wymagającym zarówno od inwestora jak podmiotów administracji samorządowej i rządowej przejścia długiej ścieżki administracyjnej. Z punktu widzenia ochrony i kształtowania krajobrazu kulturowego należy ją jednak uznać za najkorzystniejszą – ocala i konserwuje jego cenne artefakty, ograniczając jednocześnie współczesną ingerencję w przestrzeń krajobrazową regionu. Udane przykłady takiego kierunku działania sprawdziły się zarówno w małej, kameralnej skali adaptowanych tradycyjnych gospodarstw rolnych na potrzeby agroturystyki lub niewielkich pensjonatów (Harajda i in. 2010), (np. Osada Kulturowa w Kadzidłowie prowadzona przez D. i K. Worobców), jak i w przypadku dużych, liczących się w branżowych rankingach obiektach hotelowych (np. Hotel ZAMEK RYN w 2014 roku otrzymał cztery nominacje do prestiżowej nagrody Best Hotel Award i zajął: pierwsze miejsce w kategorii „Zamki i Pałace” oraz drugie miejsce w kategorii „Hotele nad jeziorami 4-5*” – www.zamekryn.pl).

Podsumowanie

Rozwój turystycznej bazy noclegowej w obszarze Krainy Wielkich Jezior Mazurskich jest czynnikiem silnej antropopresji oddziaływującej na cenny krajobraz kulturowy regionu. Realizacja obiektów infrastruktury turystycznej w badanym regionie winna być poprzedzona wieloaspektową analizą krajobrazową oraz opracowaniami planistycznymi. Przy powszechnej, rutynowej procedurze administracyjnej, aspekt współczesnego kształtowania i ochrony krajobrazu kulturowego jest trudny do osiągnięcia.

Dziedzictwo kulturowe regionu, w swojej warstwie materialnej może stanowić wartościową alternatywę dla rozwoju infrastruktury turystycznej, potwierdzają to przeprowadzone w badanym obszarze udane adaptacje obiektów zabytkowych na potrzeby rynku turystycznego.

Bibliografia

- Bogdanowski J. i in. (1979). *Architektura krajobrazu*. Warszawa – Kraków: PWN.
- Böhm A. (1998). „*Wnętrze*” w *kompozycji krajobrazu*. Kraków: Politechnika Krakowska.

- Böhm A. (2006). *Planowanie przestrzenne dla architektów krajobrazu. O czynniku kompozycji*. Kraków: Politechnika Krakowska.
- Böhm A. (2008). *Skuteczność istniejących w Polsce instrumentów prawnych*. [w:] *Walory krajobrazowe w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego*, „Czasopismo Techniczne” z. 1-A, Kraków: Politechnika Krakowska.
- Gadomska W. (2011). *Prawne podstawy ochrony i kształtowania krajobrazu Krainy Wielkich Jezior Mazurskich*. „Architektura Krajobrazu”, nr 33 (4).
- Gadomska W. (2012). *Użytki rolne w krajobrazie Krainy Wielkich Jezior Mazurskich*. [w:] *Acta Sci. Pol., Administratio Locorum* 11 (3).
- Harajda S. i in. (2010). *Kanon krajoznawczy Warmii i Mazur*. Olsztyn: ELSet.
- Jackiewicz-Garniec M., Garniec M. (2001). *Pałace i dwory dawnych Prus Wschodnich*. Olsztyn: Studio Arta.
- Mizgajski A., Łowicki D. (2014). *Przemiany krajobrazu otwartego*. [w:] *Raport: Przestrzeń życia Polaków*, Warszawa: Stowarzyszenie Architektów Polskich SARP.
- Kondracki J. (2000). *Geografia regionalna Polski*. Warszawa: PWN.
- Korzeniowski W. (2008). *Zasady obmiaru i obliczania powierzchni i kubatury budynków*. Warszawa: Polcen.
- Kucza-Kuczyński K. (2012). *Święta cegła*, „Czasopismo Techniczne” z. 15, „Architektura” z. 5-A1.
- Kuczkowski W. (1993). *Szlak Wielkich Jezior Mazurskich*. Warszawa-Giżycko: Fundacja Ochrony Wielkich Jezior Mazurskich, Fenix editions.
- Kujawski W. (2007). *Śniardwy. Szlak wodny. Ilustrowany przewodnik po dawnych Mazurach*. Olsztyn: QMK.
- Kujawski W. (2008). *Mamry. Szlak wodny. Ilustrowany przewodnik po dawnych Mazurach*. Olsztyn: QMK.
- Kujawski W. (2010). *Niegocin. Szlak wodny. Ilustrowany przewodnik po dawnych Mazurach*. Olsztyn: QMK.
- Królikowski J. T. (red.) (2010). *Kultura przestrzeni gminy*. Warszawa: Wydawnictwo SGGW.
- *Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Mikołajki na lata 2009-2015*. (2009). Mikołajki.
- Oracki T. (1984). *Słownik biograficzny Warmii, Prus Książęcych i Ziemi Malborskiej od połowy XV do końca XVIII wieku*, t. 1. Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych.
- Oracki T. (1988). *Słownik biograficzny Warmii, Prus Książęcych i Ziemi Malborskiej od połowy XV do końca XVIII wieku*, t. 2.
- *Polska Klasyfikacja Obiektów Budowlanych*, Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 grudnia 1999 r. (Dz.U. Nr, poz. 1316) wraz ze zmianami z 2002 r. (Dz.U. Nr 18, poz. 170).
- *Raport Najwyższej Izby Kontroli o stanie planowania przestrzennego w Polsce* (2007). „Urbanista” 10, Warszawa.
- *Rocznik Statystyczny Województwa Warmińsko-Mazurskiego* (2012). Olsztyn: Urząd Statystyczny w Olsztynie.
- Rozporządzenia Ministra Sportu i Turystyki z dnia 16 listopada 2011 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie obiektów hotelarskich i innych obiektów, w których są świadczone usługi hotelarskie (Dz. U. Nr 259, poz. 1553).
- *Strategia Rozwoju Turystyki województwa warmińsko-mazurskiego*. (2010). Olsztyn: Urząd Marszałkowski Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.
- Taschen A. (2010). *Taschen's favourite hotels*. Köln: Taschen.
- *Turystyka w województwie warmińsko-mazurskim w 2011 r.* (2012). Olsztyn: Urząd Statystyczny w Olsztynie.
- *Turystyka w 2012 r.* (2013). Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Dz. U. Nr 80, poz. 717 ze zm.
- Wawrzyński C. (2014). *Osiem wieków wschodniopruskiej żeglugi, kanałów i dróg wodnych*. Olsztyn: Edytor WERS.
- Wysocki J., red. (2006). *Dziedzictwo kulturowe Warmii – Mazur – Powiśla*. Olsztyn: Warmińsko-Mazurskie Biuro Planowania Przestrzennego.